

РЕОРГАНІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗЛИТТЯ, ПРИЄДНАННЯ, ПОДІЛ ТА ПЕРЕТВОРЕННЯ

BUSINESS REORGANIZATION UNDER MARTIAL LAW: MERGERS, ACQUISITIONS, DIVISIONS, AND TRANSFORMATIONS

Резворович К.Р., д.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

У статті досліджено особливості реорганізації бізнесу в умовах воєнного стану, зокрема такі форми, як злиття, приєднання, поділ та перетворення. Автор аналізує правові, економічні та організаційні аспекти цих процесів у контексті змін законодавства України та викликів, спричинених воєнними діями та викликами, які обумовлюють функціонування бізнесу сьогодні. У статті досліджено правові та економічні аспекти цих процесів, їх вплив на функціонування бізнесу, конкурентне середовище та стійкість економіки загалом. Особливо увага приділяється нормативно-правовим актам, які регулюють реорганізацію підприємств у кризових умовах, проаналізовано відповідні положення Цивільного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб», Податкового кодексу України. Злиття та приєднання дозволяють підприємствам консолідувати ресурси, підвищити конкурентоспроможність та мінімізувати ризики. Поділ, своєю чергою, сприяє розмежуванню видів діяльності, що дозволяє ефективніше управляти активами та зменшувати фінансові ризики. Перетворення компаній є важливим механізмом адаптації до змін нормативно-правового середовища, що дозволяє оптимізувати організаційні структури відповідно до сучасних вимог. У роботі розглядаються наукові підходи та практичні кейси застосування різних форм реорганізації для оптимізації бізнес-процесів та мінімізації ризиків. Також висвітлено вплив воєнного стану на процедури інвентаризації активів, передачі майнових прав і обов'язків між суб'єктами господарювання. Автор пропонує рекомендації щодо ефективного планування реорганізаційних заходів з урахуванням сучасних економічних і соціальних викликів. Також автором проаналізовано особливості реорганізаційних процесів в умовах воєнного стану, зокрема правові перешкоди, податкові аспекти та ризики, пов'язані з безпекою активів та запропоновано шляхи оптимізації процедур реорганізації, які можуть сприяти швидкому відновленню економіки та підтримці бізнесу в кризових умовах.

Ключові слова: реорганізація, воєнний стан, злиття, приєднання, поділ, перетворення, виконання судового рішення, економічна стійкість, правове регулювання, правові підстави.

The article examines the features of business reorganization under martial law, in particular such forms as mergers, acquisitions, divisions and transformations. The author analyzes the legal, economic and organizational aspects of these processes in the context of changes in Ukrainian legislation and the challenges caused by military actions and challenges that determine the functioning of business today. The article examines the legal and economic aspects of these processes, their impact on the functioning of business, the competitive environment and the stability of the economy as a whole. Particular attention is paid to the regulatory legal acts that regulate the reorganization of enterprises in crisis conditions, and the relevant provisions of the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On State Registration of Legal Entities", the Tax Code of Ukraine are analyzed. Mergers and acquisitions allow enterprises to consolidate resources, increase competitiveness and minimize risks. Division, in turn, contributes to the differentiation of types of activity, which allows for more effective asset management and reduction of financial risks. Company transformation is an important mechanism for adapting to changes in the regulatory environment, which allows optimizing organizational structures in accordance with modern requirements. The paper examines scientific approaches and practical cases of applying various forms of reorganization to optimize business processes and minimize risks. It also highlights the impact of martial law on asset inventory procedures, transfer of property rights and obligations between business entities. The author offers recommendations for effective planning of reorganization measures, taking into account modern economic and social challenges. The author also analyzes the features of reorganization processes in martial law, in particular, legal obstacles, tax aspects and risks associated with asset security, and suggests ways to optimize reorganization procedures that can contribute to the rapid recovery of the economy and support business in crisis conditions.

Key words: reorganization, martial law, merger, accession, division, transformation, execution of a court decision, economic stability, legal regulation, legal grounds.

У сучасних умовах воєнного стану бізнес-середовище зазнає значних змін, що зумовлює необхідність трансформації підприємницьких структур. Реорганізація бізнесу є складним процесом, особливо в умовах воєнного стану. Вона передбачає зміну структури підприємства через злиття, приєднання, поділ або перетворення. Ці форми реорганізації регулюються законодавством України і мають свої особливості в правовому, економічному та організаційному аспектах. Проте, саме реорганізація бізнесу є одним із ключових інструментів адаптації до нових викликів, зокрема шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення підприємств.

Реорганізація бізнесу в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним і складним процесом, що поєднує в собі юридичні, економічні та управлінські аспекти. Воєнний стан, як особливий правовий режим, передбачає істотне обмеження конституційних прав і свобод, а також запровадження спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. У цих умовах суб'єкти господарювання змушені оперативно адаптувати свою діяльність до зміненої правової, економічної та безпекової реальності. Одним із ключових

механізмів такої адаптації виступає реорганізація бізнесу, що передбачає трансформацію юридичних осіб або внутрішньої структури бізнесу з метою збереження його функціональності та конкурентоспроможності.

Метою статті є виявлення та висвітлення ключових аспектів реорганізації підприємницьких товариств та господарських об'єднань з акцентом на сучасні реалії воєнного стану та адаптивних змін.

У правовому аспекті реорганізація трактується як форма припинення юридичної особи з переходом її прав та обов'язків до правонаступника або правонаступників. Відповідно до Цивільного кодексу України, вона може здійснюватися шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення або перетворення. Разом з тим у контексті господарського права реорганізація набуває додаткового значення як інструмент стратегічного управління, що дозволяє бізнесу адаптуватися до зовнішніх викликів, зокрема до умов воєнного часу. Такі виклики можуть бути зумовлені переміщенням підприємств у безпечні регіони, втратою або пошкодженням активів, порушенням логістичних ланцюгів, зміною ринків збуту, мобілізацією трудових ресурсів, неможливістю виконання договірних зобов'язань, а також

необхідністю зменшення витрат і підвищення управлінської ефективності. Реорганізація в таких умовах виконує не ліквідаційну, а адаптаційну функцію, дозволяючи підприємствам інтегруватися, консолідувати ресурси або, навпаки, виокремлювати стабільні частини бізнесу для забезпечення їх подальшого функціонування.

Як вже було зазначено, основні форми реорганізації підприємств є їх злиття, приєднання, поділу та перетворення. Варто проаналізувати ці форми згідно чинного законодавства.

Злиття передбачає об'єднання двох більше юридичних осіб в одну нову юридичну особу. Усі права та обов'язки підприємств, що припиняються, переходять до новоствореної компанії. Відповідно до ст. 104 Цивільного кодексу України (ЦКУ), юридична особа припиняється в результаті злиття і [5]. Державна реєстрація нової юридичної особи здійснюється одночасно із припиненням попередніх. Етапами злиття є прийняття рішення про злиття загальними зборами учасників; складання передавального акта, який містить інформацію про активи, зобов'язання та правонаступництво; реєстрація нової юридичної особи в державному реєстрі. Особливості злиття під час воєнного стану можна виділити такі – можливість припинення розгляду документів для забезпечення безперервності бізнесу та ризики рейдерських захоплень через спрощені процедури управління майном [1, с. 21]. Так, злиття бізнесу під час реорганізації в умовах війни є складним і багатоступеневим процесом, який потребує врахування правових, економічних та соціальних аспектів. Умови війни дають до цього додаткові виклики, такі як політична нестабільність, зміни в законодавстві та економічні ризики. Оскільки злиття — це форма реорганізації підприємства, яка передбачає об'єднання двох або більше юридичних осіб у нову юридичну особу, усі права та обов'язки компаній, що зливаються, переходять до новоствореної організації. Це один із найпоширеніших способів реструктуризації бізнесу. Умови воєнного стану значно ускладнюють процес злиття через низку факторів, до яких слід віднести, по-перше, законодавчі зміни [2, с. 44]. Так, в Україні діють спеціальні закони та встановлення для регулювання підприємницької діяльності під час війни. Ці норми можуть впливати на процедури реорганізації. По-друге, економічна нестабільність – підприємства стикаються зі скороченням ринків збуту, дефіцитом ресурсів і фінансовими труднощами. Знову ж таки – ризики рейдерства полягають в тому, що в умовах слабого контролю за корпоративними процедурами можливе незаконне захоплення активів [1, с. 25]. І, безумовно, необхідно враховувати соціальні аспекти – захист прав працівників стає проблемою при передачі бізнесу.

Процедура злиття включає кілька ключових етапів:

1. Прийняття рішення про реорганізацію. Загальні збори учасників або акціонерів кожної компанії ухвалюють рішення про злиття. Створюється комісія для проведення реорганізації.

2. Підготовка документації. Розробляється договір про злиття із зазначенням умов передачі активів і пасивів. Складається передавальний акт відповідно до вимог законодавства (стаття 107 ЦКУ) [5].

3. Повідомлення кредиторів. Кредитори мають бути поінформовані про планування злиття через публікацію оголошень у спеціалізованих виданнях. Їм надається рядок для пред'явлення своїх вимог.

4. Проведення інвентаризації. Оцінка активи й пасиви компанії для складання передавального акта.

5. Реєстрація змін. Подання документів державному реєстратору для внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб.

6. Завершення процедури. Остаточне затвердження передавального акта та завершення юридичного оформлення нової компанії.

Переваги злиття під час війни. Попри складнощі, злиття може мати низку переваг: 1) оптимізація витрат – об'єднання ресурсів дозволяє скоротити витрати на управління та операційну діяльність; 2) покращення конкурентоспроможності – консолідація ринкових позицій допоможе вижити в умовах кризи; 3) доступ до нових ринків – об'єднання дозволяє розширити географію діяльності навіть за умов воєнного стану [4, с. 112].

Таким чином, злиття бізнесу під час війни є ефективним інструментом для оптимізації ресурсів і забезпечення виживання підприємств в умовах кризи, проте потребує скороченого планування й дотримання всіх вимог законодавства України [3].

Приєднання — це форма реорганізації, коли одна юридична особа припиняється і передає всі свої права та обов'язки іншій існуючій юридичній особі. Відповідно до ст. 107 ЦКУ, приєднання завершує державну реєстрацію змін до відомостей про правонаступника [5]. Приєднання включає такі етапи, як прийняття рішення про приєднання до загальних зборів учасників обох сторін; складання передавального акта; внесення змін до Єдиного державного реєстру щодо правонаступника. Особливості приєднання під час воєнного стану включають такі аспекти, як більш спрощена процедура передачі активів для підтримки економічної стабільності та наявність обмеження на передачу стратегічних активів.

Поділ відбувається у створених двох або більше нових юридичних осіб шляхом припинення діяльності однієї компанії. Відповідно до ст. 109 ЦКУ, права та обов'язки розподіляються між новими суб'єктами господарювання відповідно до розподільного балансу [5]. Поділ включає такі етапи, як прийняття рішення про поділ загальними зборами учасників, складання розподільного балансу із зазначенням часток активів і зобов'язань кожної нової компанії, реєстрація нових юридичних осіб у державному реєстрі. Поділ під час воєнного стану використовується для оптимізації бізнес-процесів або уникнення ризиків втрати активів у зоні бойових дій [4, с. 113].

Перетворення — це зміна організаційно-правової форми підприємства без його ліквідації. Стаття 108 ЦКУ визначає форму перетворення як зміну власності (наприклад, із приватного підприємства на товариство з обмеженою відповідальністю) та включає такі етапи, як прийняття рішення про перетворення загальними зборами учасників, підготовка установчих документів у новій редакції, реєстрація змін у державному реєстрі [5]. Під час воєнного стану часто використовується для залучення інвесторів або адаптації до змінених ринкових умов.

Правове регулювання реорганізації під час воєнного стану також зазнає трансформації. Уряд України та відповідні органи виконавчої влади запровадили низку рішень, спрямованих на спрощення адміністративних процедур. Зокрема, реєстраційні дії можуть здійснюватися за спрощеною процедурою через уповноважених нотаріусів або органи місцевої влади, включно з військовими адміністраціями. Значну роль відіграють електронні сервіси, які забезпечують дистанційний доступ до державних реєстрів та подання документів, що є критично важливим в умовах обмеженого фізичного пересування або перебоїв у роботі органів державної влади. Крім того, податкове законодавство зазнало змін, які дозволяють тимчасове звільнення від сплати окремих податків, реструктуризацію заборгованості або зниження фіскального тиску, що, своєю чергою, створює передумови для більш гнучкої реалізації реорганізаційних заходів.

Висновки. Отже, якщо узагальнити, військовий стан додає специфічних ризиків до процесу реорганізації – невизначеність щодо майбутнього економічного середовища, загроза рейдерських захоплень через слабкість правового захисту власності, підвищений рівень корупційних ризиків при передачі державного майна господарським

товариствам⁷. Для мінімізації цих ризиків необхідно посилити контроль за виконанням процедур і забезпечити прозорість прийнятих рішень.

Окрім того, для належного оформлення реорганізації, підприємства мають переглядати свої бізнес-моделі для адаптації до нових умов: використання цифрових технологій для оптимізації операційної діяльності; розширення клієнтської бази через вихід на нові ринки; інноваційний підхід до управління ресурсами [2, с. 45].

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що реорганізація бізнесу в умовах воєнного стану є не лише юридично дозволеним способом трансформації підприємства, але й одним із найефективніших засобів збереження економічної стійкості, правосуб'єктності та адаптації до умов форс-мажору. Вона потребує комплексного правового підходу, що має враховувати як норми цивільного, господарського, податкового та трудового законодавства, так і спеціальні нормативні акти, прийняті на період дії воєнного стану. У цьому контексті завданням законодавця є створення умов для більшої процесуальної

гнучкості та зменшення адміністративних бар'єрів, тоді як суб'єкти господарювання мають стратегічно переосмислювати моделі функціонування своїх організацій, інтегруючи правові рішення у загальну систему антикризового управління.

Воєнний стан створює значні виклики для підприємств через порушення звичних економічних і правових механізмів. Підприємства повинні оперативно реагувати на зміни в законодавстві, податковій політиці та регуляторному середовищі. Реорганізація бізнесу в умовах воєнного стану є безліч інструментів адаптації до економічних викликів і забезпечує ефективне управління ресурсами навіть у кризових ситуаціях. Кожна форма має свої переваги й ризики залежно від цілого підприємства та поточних умов ринку чи законодавства України. Необхідним є комплексний підхід, що включає юридичну трансформацію, фінансове оздоровлення та стратегічне планування розвитку бізнес-моделей. Успішна реалізація цих заходів сприятиме стабілізації економічної діяльності навіть у найскладніших результатах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вергелес В., Баюра Д. Сучасні тенденції та перспективи розвитку бізнесу шляхом злиття та поглинання у воєнний та повоєнний періоди в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2023. №1 (222). С. 21–26. URL: <https://econom.bulletin.knu.ua/article/view/1030/908> (дата звернення: 29.03.2024 р.).
2. Максименко І. Я. Злиття та поглинання як інструмент інноваційного розвитку: стан та перспективи в Україні. *Економічний вісник*. 2018. №2. С. 43–50. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2018/2/EV20182_043-050.pdf (дата звернення: 29.03.2024 р.).
3. Міщенко К. Організаційна перебудова підприємств: важливі аспекти оформлення та оподаткування. URL: <https://factor.academy/blog/organizacija-perebudova-pidpriyemstv-vazhlivi-aspekti-oformlennya-ta-opodatkuвання/> (дата звернення: 29.03.2024 р.).
4. Пригара О., Ярош-Дмитренко Л. Стратегії адаптації бізнесу в турбулентному ринковому середовищі під час війни в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2023. №2 (223). С. 108–114. URL: <https://econom.bulletin.knu.ua/article/view/1208/1820> (дата звернення: 29.03.2024 р.).
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо реорганізації кредитних спілок шляхом приєднання. Методичні рекомендації щодо реорганізації кредитних спілок шляхом приєднання. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 07.07.2005, №4298 URL <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4298486-05#Text> (дата звернення: 29.03.2024 р.).
5. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.03.2024 р.).